

Mehmed Bahâeddîn'in *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'i

Bilal Çakıcı*

I. Giriş

"Bakmak, düşünmek, beklemek" anlamlarındaki Arapça "nazara" kökünden "mufâale" vezninde türetilmiş olan *münâzara* kelimesi, "karşılıklı olarak bakmak", "birlikte düşünmek", "bekleşmek" anlamlarına gelir. Terim olarak "gerçeği ortaya çıkarmak üzere belli kurallar çerçevesinde tartışmak", "karşılıklı olarak görüş bildirmek" olarak tanımlanabilir.

Kur'an'da *münâzara* kelimesi geçmemekle birlikte "nazara" kökünden türeyen bazı fiillerle düşünmenin temel bilgi kaynakları arasında yer aldığına dikkat çekilmiş,¹ fikrî tartışma için ise "cedel" kelimesi kullanılmıştır. Bununla birlikte "cedel" kelimesi, "sertlik ve kavga" gibi kavramları çağrıştırmaları sebebiyle yaygınlık kazanmamış, daha çok dinî tartışmalar için kullanıla gelmiştir. *Mahzenü'l-Ulûm*'da konu her ne kadar ilm-i cedel başlığı altında değerlendirilse de "ilm-i cedelin ilm-i münâzaradan ibaret olması kavli baîd değildir; çünkü ikisi de bir mealdedir" denilerek bu iki terimin aslında aynı anlama geldiği vurgulanmıştır.²

Bir öğretim metodu olarak münâzaranın Osmanlı eğitim sisteminde önemli bir yeri vardır. Medreselerde *Mantıktan* sonra *Hikmet*, *Kelâm* ve *Fıkıh Usûlüne* geçmeden önce öğretilen, *İlmu Âdâbi'l-bahs ve'l-Münâzara*, *İlmu'l-Cedel* adlarıyla sistematik hâle gelen bu ilim, ilimler arası geçişi sağlaması, diğer ilimlere zemin oluşturması; tartışma usûlünü, muhalif düşünme biçimlerini, akıl yürütmeyi, soru sormayı, sorgulamayı öğretmesi; bilginin, düşüncenin farklı yönlerinin olabileceğini, tartışılabilirliğini göstermesi; talebeler arasında rekabet oluşturması gibi faydaları sebebiyle teşvik edilmekteydi. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Tertîbu'l-Ulûm* adlı manzum eserinde, *Âdâbu'l-bahs ve'l-Münâzara* ilmine dair,

* Yrd. Doç. Dr. Bilal Çakıcı

Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Çankırı.
cakici66@gmail.com

¹ bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Münâzara", *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 576.

² Serkiz Orpilyan-Seyyid Abdülzâde Mehmed Tâhir, *Mahzenü'l-Ulûm*, İstanbul 1308, s. 333-334.

Hüseyin Şah Çelebi’nin *Hüseyinî*, Mîr Ebu’l-Feth’in *Şerh-i Adud*, Saçaklızâde Muhammed el-Mar’aşî’nin *Takrîr-i Kavânîn* adlı eserlerinin okunması, el-Cezerî’nin *Hısnu’l-Hasîn* adlı eserinin âdâb ilmi için rehber edinilmesi, Ebû Hanîfe’nin *Fıkh-ı Ekber*’i ile el-Ûşî’nin *Kasîdetu’l-Emâlî* adlı eserlerinin ezberlenmesi şöyle tavsiye edilmektedir:

Âdâbı öğren oku Hüseyinî
Şerh-i Adud’la bil Mîr Zeyni

Merhûm *Saçaklı* öğretmiş âyîn
Âdâbdan eyle takrîr-i Kavânîn

Hısnu’l-Hasîn’i kıl âdâba rehber
Hıfz et *Emâlî* hem *Fıkh-ı Ekber*³

Bir fikrin savunulmasının, gerçekliğinin araştırılmasının belli kurallar ve âdâb dairesinde gerçekleşmesi icap eder ve “Âdâbu’l-bahs ve’l-münâzara”, bu kuralları düzenleyen bilim dalının adıdır. Bu kurallar, Kur’an’daki “Ehl-i Kitaptan düşmanlıkta ileri gidenler müstesna olmak üzere, onlarla en güzel şekilde tartışın...”⁴; “Ey Muhammed! Allah’ın yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde tartış.”⁵ anlamlarındaki ayetler doğrultusunda şekillenmiştir.

İnsanların tartışmada aşırılığa gitmeleri, nefislerine uyup tartışmayı şahsî tatminlerin elde edilmesine yönelik olarak kullanmaları zamanla bazı kuralların ortaya çıkmasını zaruri hale getirmiştir. Eğer âdâbına uygun olarak yapılmazsa münâzara, “gerçeğe ulaşmak” şöyle dursun; insanlar arasında düşmanlıklara sebep olabilir. Bu konuda yaşanan iki kötü örnek, kuralsız yarışın ve sonunda gelen mağlubiyetin insan psikolojisi üzerindeki olumsuz tesirlerini göstermesi bakımından önemlidir: Kufe dil mektebinin reisi Ali bin Hamza el-Kisâf ile Basra dil mektebinin reisi Sibeveyhi arasında bir Arap atasözünde geçen bir kelimenin irabının konu edildiği münâzarada kimin gâlip geldiğini belirlemek üzere bedevîlerin hakemliğine başvurulmuştur. Hakemlerin yönlendirilmesi sonucu Kisâf’nin galip ilan edilmesi üzerine Sibeveyhi, sonucu hazmedemeyerek kahrından ölmüştür. Ebubekir el-

³ Ömer Özyılmaz, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 135-136.

⁴ Kur’an, Ankebut Suresi, 46. ayet.

⁵ Kur’an, Nahl Suresi, 125. ayet.

Harezmi ile Bediuzzaman el-Hemedâni arasında gerçekleşen münâzarada da benzer şekilde Ebubekir el-Harezmi kederinden ölmüştür.⁶

Bu iki tecrübe gösteriyor ki, mağlubiyetin hazmedilmesi insan için kolay bir iş değildir. Bu tür olumsuzlukları önlemek ve münâzaranın amacına ulaşmasını sağlamak için münâzara âdâbıyla ilgili olarak eserler telif edilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa'nın *Âdâbu Sedâd min-İlmi'l-Âdâb* adlı eseri ise tarih boyunca oluşan birikimi yansıtmaya bakımdan önemlidir. Başta söz konusu eser olmak üzere bu tür eserlerde üzerinde ittifak edilen kurallar şu şekilde özetlenebilir:

Söz bıkkınlık ve usanç verecek derecede uzatılmamalı; ancak maksadın anlaşılmasını güçleştirecek kadar da kısa olmamalıdır. Münâzarada kapalı, şüpheye düşürücü ve yabancı lafızlardan kaçınılmalıdır. Karşı tarafın sözü dikkatlice dinlenmeli, zamansız ve gereksiz bir şekilde müdahale edilmemelidir. Rakibin sözü anlaşılmadığı takdirde tekrar ettirilebilir; ancak anlamadan sözün arasına girilmemelidir. Münâzarada amaç, doğrunun ortaya çıkarılması iken buna faydası olmayacak başka konulardan bahsedilerek hedef saptırılmamalı; bencillik ve hırs yüzünden rakibin gerçeği ortaya çıkarmasına engel olunmamalıdır. Münâzara esnasında gülmek, sinirlenerek sesi yükseltmek gibi taşkınlıklardan, rakibi küçük düşürücü söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Tartışmaya hakemlik edenler, tartışmanın düzenli bir şekilde geçmesini ve sonuçlanmasını temin etmelidirler. Münâzara sırasında dinleyiciler sessizce dinlemeli, münâzaracılara müdahale etmemeli; konu ile ilgili sorularını hakemden izin alarak sormalıdır.⁷

Dîvânu Lugâti't-Türk'teki “bahâr”, “yaz” ve “kış” arasındaki atışmalar, Türk edebiyatında yazılmış ilk münâzara örnekleri olarak kabul edilmektedir. Daha sonra gerek müstakil, gerekse mesnevilerin içerisinde kısa bölümler halinde münâzara tarzında birçok kaleme alınmıştır. Münâzaralarda rind-zâhid, tûtî-zâğ, bahâr-şitâ, gûy-çevgân, seyf-kalem, beng-bâde, aşk-akıl, gül-mül, rûz-şeb gibi birbiriyle karşıtlık oluşturan kişi ya da kavramlar karşı karşıya getirilmektedir.⁸ “Her şey zıddıyla bilinir”, “müsâdeme-i efkârdan bârika-i

⁶ Bk. İsmail Durmuş, “Münâzara, Arap Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 31, İstanbul 2006, s. 577-578.

⁷ Geniş bilgi için bk. Nesibe Feyza Büyükdinç, *Osmanlı Medreselerinde Bir Öğretim Metodu Olarak Münâzara ve Ahmed Cevdet Paşa'nın Âdâb-ı Sedâd Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

⁸ Türk edebiyatında münâzara ile ilgili bilgi için bk. M. Fatih Köksal, “Münâzara, Türk Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 31, İstanbul 2006, s. 580-581; F. Hakan Özkan, *Şa'banzade Mehmed Muhteşem ve Münâzara-i Tiğ ü Kalem'i*, Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 1997; Ahmet Tanyıldız, *Firdevsî-i Tavîl Münâzara-i Seyf ü Kalem*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

hakikat doğar” önermelerinin doğruluğu bu tür eserlerde birbiriyle yarıştıran kişi ya da kavramlar aracılığıyla bir kez daha görülür. Maksat kavga değil, barıştır; ayrılık değil birliktir. Zıtların birliğidir. Münâzara denince akla gelen ilk metinlerden biri olan Fuzulî’nin *Rind ü Zâhid* adlı eserinde karşılaşılan tablo, münâzara tarzında yazılan eserlerin genel üslubunu yansıtır. Eser boyunca devam eden münâzara (=mühâvere, mübâhese, müfâhere, muâraza, münâfere, mücâdele, mümârât...), rind ile zâhidin sonuçta kendi iddialarından vazgeçmeleriyle bu tarzda yazılan eserlerin çoğu gibi anlaşmayla (=mu’ânaka, muhâlasat) son bulur. Fuzulî, durumu şu dizelerle anlatır:

Der-kûy-ı fenâ âkil ü dîvâne yekîst
Der-ka’r-ı muhît seng ü dür-dâne yekîst

Her gâh ki i’tibâr-ı nîkiyy ü bedî
Hîzed zi-miyân mescid ü mey-hâne yekîst⁹

Bu yazıya konu olan Mehmed Bahâeddîn’in hicrî 1339/miladî 1920 yılında Amasya’da Sadâ-yı Millet Matbaasında basılan *Münâzara-i Seyf ü Kalem* adlı eseri,¹⁰ *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’ten başlayarak yüzyıllarca devam eden münâzara geleneğinin yirminci yüzyılın başlarında yazılmış bir örneğidir. Yazarın kimliği konusunda kesin bilgilere şimdilik ulaşılamamıştır. Mehmed Bahâeddîn isminin çok yaygın kullanılan bir isim olması; araştırmada daha özel, daha yerel kaynaklara yönelmeyi gerektirmektedir. Eserin kapağında yer alan bilgiye göre müellif Mehmed Bahâeddîn, Amasya Mekteb-i Sultânî’si Arapça ve Farsça muallimlerindedir.

Eser, 20 sayfadan oluşmaktadır ve kapağında da belirtildiği üzere “karınca kararınca” bir eserdir:

Süleymân nemlesidir geldi ol dem
Ki ağzında çekirge pâresidir

Kabûl eyle dedi ey kân-ı re’fet
Hediyyem kadrinin sermâyesidir

⁹ “Fena köyünde akıllı ile deli birdir. Okyanusun dibinde taş ile inci tanesi birdir. İyilik ve kötülük değerlendirmesi ortadan kalktığında mescit ile meyhane birdir.” bk. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, *Fuzulî, Rind ü Zâhid*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956, s. 80.

¹⁰ Mehmed Bahâeddîn, *Seyf Kalem*, Sadâ-yı Millet Matbaası, Amasya 1339.

Daha önce belirtildiği gibi münâzara tarzı eserlerde münâzarayı yöneten bir *hakem* bulunur. “Seyf” ile “kalem” arasında geçen bu münâzaranın hakemi “akıl”dır. Bu durum eserin başında belirtilmektedir:

Münâzara-i seyf bâ-kalem
Akl der-în münâzara bûd hakem

Mensur olarak kaleme alınan münâzarada, “seyf” ve “kalem”in altışar kez; “akıl”ın ise bir kez söz aldıkları görülmektedir. Mensur olan her konuşmanın sonunda beşer beyitlik manzum bir bölüm bulunmaktadır. Manzum bölümlerin, mensur bölümlerde anlatılmak isteneni pekiştirmeye yönelik olarak kaleme alındığı görülmektedir.

Münâzarada eserin başında ve sonunda olmak üzere, 3 yerde anlatıcıya ait, metin dışı sayılabilecek açıklamalar vardır. Bunun dışındaki bölümlerde, kahramanlar bizzat kendileri konuşmaktadır.

Eserde, “ilm-i münâzara, ilm-i âdâb u münâzara; muhâcât, mücâdele, muhâverât, muğâlata, mu’âraza, mübâhesât, muhâkeme; cerbeze, mu’allil, hucec, beyyinât, delîl, delâ’il, gâsıb, hakem” gibi münâzara ilmine ait terimlere yer verilmektedir.

Eser boyunca *seyf* (kılıç) ile *kalem* arasında devam eden münâzarada taraflar yenişememeleri üzerine *akıl*ın hakemliğine müracaat ederler. *Akıl* her ikisinin ayrı ayrı faziletlerinden bahseder, aralarındaki farklılıkları değil benzerlikleri belirtir ve tarafları barıştırarak münâzarayı bitirir.

II. METİN:

MÜNÂZARA-İ SEYF BÂ-KALEM AKL DER-İN MÜNÂZARA BÛD HAKEM

Akl huzûrunda seyf ile kalem muhâcâtta bulunup her birerleri nev’-i insânâ evsâf-ı kâmile ve melekât-ı fâzile ve mezâyâ-yı nâfi’â isâl etmekde huccet ikâme ederler.

SEYF — *Seyf evvelâ tefaddul iddi’asında ikâme-i huccet edip diyor:*

Ey kalem sen bir nây-ı nahîf ve sahrâlarda nâbit bir kamış parçasısın. Arzda sâbit olmakda dahı sende bir sebât-ı aslî ve temel görünmüyor. Nasıl olabilir ki bir hadîd-i sedîd-i salâbet-sıfat ve ma'den-i menfa'at-peyvendden husûle gelen be's ü şiddet sâhibi bir âlet-i âlf-kadr ile mücâdelede bulunup tefevvuk ve tefaddul iddi'âsında olursun? Hangi âkil; âcizi kâdire, za'îfi kavîye hünerde yeksân ve fazîletde hem-inân diye iddi'âda bulunabilir?

Li-muharrihî

Ben ol şemşîr-i pâkim bendedir etvâr-ı pür-gayret
Şerâfet bahş eder aktâr-ı arza satvetim elbet
Serâpâ titrer âlem şevketimden çünkü zî-kadrim
Verir etvârım elbet sîret-i şüc'âna bir heybet
Husûmet eylerim a'dâya vermem nâm u nâmûsu
Benimdir izzet ü gayret benimdir nâm-ı pür-savlet
Ben ol sultân-ı zî-kadrim musaffâyam küdüretten
Safâ-yı revnakımdan zevk alır şâhân-ı pür-satvet
Verirler nakd-i bî-pâ zâhirim zerle mücellâdır
Mutallâdır ve elmâs ile şâyândır bana zînet

KALEM — Bu müftehirâne bir hareket-i nâ-revâ ve menkabet-i nâ-becâdır. Çünkü hiç bir şey haseb ü nesebe mağrûr olmağla meziyyet nazarında tercîhe lâayık ve bezm-i urefâda hem-cinsine fâ'ık olamaz. İbn Verdî'nin şu beyti dahı bizim bu müdde'âmıza bir hâkim-i âdil ve şâhid-i bî-mu'âdildir:

Lâ-tekul aslî ve faslî ebeden

İnnemâ aslı ülfetî mâ-kad hasale

Her şahsın meziyyet-i zâtiyyesini derece-i a'lâya yetiştiren elbette ve elbette onun ibrâz eylediği bizâ'a-i ilmiyyesi ve mâ-hasal fikri ve hüsn-i istikâmetidir. Yoksa hasebi ve nesebi değildir. Ve bu ise herkesce ma'lûm ve müselleme ve kabûle ahrâ olduğunda şek ve şübhe yoktur. Benim hâl u şânım sükûnet ü etvârım tevâzu' u meskenettir ki hiç mütecâsirâne bir hareket-i nâ-mütenâsib ve tavr-ı nâ-ma'kûlde bulunmak istemem. Çünkü âdât-ı sâdât benim için sünen-i müstahsene-i mevrûsedir. Eger siz gibi da'vâya kıyâm ve mütecâsirâne bir hareket-i câhilâneye ikdâm edecek olursam hakk-ı nâçizânemde söyledikleri şu beyt kâfidir:

Kalem goftâ ki men şâh-ı cihânem
Kalem-zen râ be-devlet mî-resânem

Çünkü akvâm-ı mütemekkiye ve gayr-ı mütemeddinde mevcûd ulûm ve fûnûn ve âdâb-ı müstahsene benimle hâsıl ve her matlaba benimle vusûl-i husûl-pezîr olacağı der-kârdır. Beyne’l-mülûk ve’l-ümerâ ve beyne’l-ahibbe ve’l-âsîkâ mükâtebât ve muhâverât benimledir. Ulemâ, hukemâ, udebâ zurefâ benim ile zînet-efzâ-yı bezm etdikleri ve kuvve-i âkilelerinde deverân eden ulûm ve fûnûnu benimle kuvveden fi’le çıkarıp âlem anlardan müstefid oldukları kâbil-i inkâr mıdır?

Li-muharrihî

Benim ser-defter-i serdâr-ı şâhân
Ki benden artar elbet kadr-i insân
Meziyyetde bana kâfi değil mi
Uluvv-i kadrime burhân-ı Kur’ân
Safâ-yı feyz-i rûhum levh-i mahfûz
Münevver satr-ı sırr-ı nûr-ı Rahmân
Hükûmetler serâpâ sîretimden
Yazarlar emr-i me’mûrâna her ân
Mu’allâ arşdır hizmet makâmım
Benimle izzet ü ikrâm u ihsân

SEYF — Acîb ü garîb bir tavr u hareketde bulunursunuz. İftihârâne hareket-i mütekebbirâneni tevâzu’ u meskenet sıfatıyla setr ediyorsun. Ve bununla ukalâyı aldatmak istiyorsun. Diyorsun ki “mülûk u umerâ arasında resûl benim” Evet! Sensin, acebâ ey kalem, tahrîrât-ı va’îd-âyâtına hîç bir adû ser-fürû eder mi? Ve sadâkat nazarında ibrâz eylediğin va’d-i kizb-âlûdunu hîç bir âkil kabûl eder mi? Sana düşmen demez mi ki: kimi korkuduyorsun? Senin sözün bizim kulağımıza sinek vızıltısı kadar bir eser îrâs edemez.

İşitmedin mi: Sultân Mahmûd-ı Gaznevî Hind seferinde “Dehli” şâhına tahrîrât-ı va’îd-âyât irsâl etdiklerinde vezîr-i me’âlî-tedbîri Hâce Ahmed-i Meymendî’den sü’âl etdiler

ki: Şâyed tahrîrâtımızın cevâbı me’ mûlûmüzün hilâfı zuhûr ederse ne tedbîrde bulunmak lâzımdır? Hâce-i mûmâileyh Şehnâme’den Firdevsî’nin şu beytini okudular:

Eger cuz be-kâm-ı men âyed cevâb
Men ü gürz meydân-ı Efrâsyâb

Ya’nî eger cevâb-nâme bizim me’ mûlûmüzün hilâfına zuhûr ederse Efrâsyâb meydanında gürz oynadırcasına hareket ederiz.

Ey kalem-i pür-elem! Sevâd-ı sahâ’if ve nakş-ı letâ’ifden gayrı senin bir hâ’iz-i ehemmiyet vazîfen yokdur. Şu hadîsi işitmedin mi:

“mâ-yeza’a’s-sultân ekseri mimmâ yeza’a’l-Kur’ân” hadd u vazîfesini bilmeyenlere, düşmenlere, şeytânlara Kur’ân okumaktan ne fâ’ide hâsıl olur?

Fakat bir kerece seyf-i sabâhat-meydân besâlet-unvân uryân ve leme’ân şu’le-pâş oldukda hangi suhan âğâz ve harf endâz olabilir?

(Li-muharririhî)

Seyfdir Kur’ân’ı tahkîm eyleyen
Seyfdir îmânı ta’lîm eyleyen
Seyfdir evsâfi mebzûl-i nevâl
İğtinâmâna zafer teşkîl ü taksîm eyleyen
Seyfdir hakk ile bâtil beynini
Fark eden insâna tefhîm eyleyen
Sâyesi cennetdir anda revh u râh
Enbiyâdır şânını tebcîl ü tefhîm eyleyen
Seyfdir lâhûtî bezm ârâyişi
Tâ şehâdet rütbesin tersîm ü tevsîm eyleyen

KALEM — Ey biçâre, kendi mâ-fi’z-zamîrini ifâdede kâsır-ı bî-mâye! Sen hak ile bâtil beynini tefrîk iddi’âsında bulunuyorsun. Muhâkemâtı fasl eden adl ü adâ letle ahkâm-ı

kazâyı yekdîgerine tevfiik ve tatbîk, tahkîk ve tedkîk ederek hak ve bâtil beynini tefrîk eden acebâ kimdir?

A’dâ arasında vâkı’ gayz u gazabı teskîn ve muhâsemâtı sulh ve müsâlemetle tatmîn eden kimdir? Rûhu ohşayan, gönle cilâ veren ferah-fezâ güft u gûlarla mensûr ve manzûm hikemiyyât, münâcât, garâmâta müte’allik tefrîc-i kürbet vâdîsinde seyrân eden ve âlemleri üslûbuna siyer ü meslekine, sec’ ü insicâmına bedî’âne me’ân ve beyânına hulâsa muhassenât-ı lafziyye ve ma’neviyyesine hayrân eyleyen kimdir? İhtiyâc husûsunda benim sana ihtiyâcım nâdirdir ve nâdir hükm sahîh değıldir. Fakat sen bana her husûsda muhtâc ve benim hükmüme tâbi’, emrime mutî’ bir abd-i direm-harîde gibi vâsıta-i hasenâtım ve vâsıtâ-i muhassenâtımsın. İşitmedin mi şâ’ir ne diyor?

Kârhâ râst koned merdum-i dâna be-suhan
Ki be-sad leşker-i cerrâr müyesser ne-şevved

Ey seyf-i nahîf! Kendisi latîf ve akl u meşrebi hafif, benim unvânıma ve şânıma lâyük olmayan muhâtabalarda bulunup beni tezyîf edip bana “ey kalem-i pür-elem” diye hitâb ediyorsun. Bu söz acebâ bir sec’-i nizâm-ı edebî midir? Yoksa hakikat-i merâm ve kelâm-ı samîmî midir? Benim âteş-zebân olduğumu bilmedin mi? Ve sana anlatmadılar mı taht-ı hüküm-rânide iş ü işretle zevk ü safâ-yı zindegânide bulunan Cem-âyîn-i zî-şevket ü azamet pâdişâhân-ı zamân ve şâhân-ı satvet-nişân benim zebân-ı hicv-âlûdumdan “el-hazer el-hazer” diye feryâd ederler. Eger zebân-ı dehen-sûzumu melâmet-gûyâne açarsam seni bir kat daha ince ince düşüncelere, jeng ü küdürete eğri büğrü muzlim fikr vâdîlerine ilkâ ederim ki ba’demâ hîç kâbil-i tenvîr olamazsın.

(Li-muharririhî)

Kalem pür-feyz ü hikmetdir serâpâ
Kalem faslu’l-hitâb etmekte yektâ
Kalem sermâye-i hallâl-i müşkil
Kalem pîrâye-i eş’âr u inşâ
Kalem mir’ât-ı hüsn ü âlemândır
Kalem rûz-ı füzûd-ı rûh-ı efzâ

Kalem sehâr anun sihr-i helâli
Yed-i beyzâ-yı Mûsî Tûr-ı a’lâ
Kalem ser-nâmesi ayn-ı basîret
Anun ehline lâyük sadr-ı bâlâ

SEYF — Ey kalem-i pür-vehn ü zan! Serâsîme-suhan beyhûde lâf-zen! Fikr ü rûyetsiz gebzen* ma’kûl ve menkûlden bî-haber mantıksız sözlerle halkı kendisine râm ederim zanneden ben senin abd-i direm-harîden olduğuma acebâ hangi âkil inanır ve hangi ehl-i îkân u iz’ân bunu tasdîk eder. Acebâ ben fasl-ı kazâ vü heyecân adûyu teskîn ve sulh, müsâlemeti tatmîn etmeksizin sen nasıl sahâ’if-i kırtâsa sevâd-zen-i rakam kıstâs-ı müstakîm üzre fasl da’vâsına ne tavr ile pîş-kadem olabilirsin? Sen mi benim eserime tâbi’ ve hükmüme münkâd ve mufî’sin yoksa ben mi senin emrine râm ve tavrına mutâ’ım? Ebu’t-tayyib el-Mütenebbî’nin şu şi’rini işitdin mi?

Hattâ reca’tu ve aklâmî kavâ’ilu lî
El-mecdu li’s-seyfi leyse’l-mecdu li’l-kalemi
Ektubu binâ ebeden ba’de’l-kitâbi bihî
Fe-innemâ nahnu li’l-esyâfi ke’l-hıdemi

Çünkü “el-cihâdu bâkî ilâ-yevmi’l-kıyâmeti” zebân-ı kudsiyyet-iştimâli nâtık olduğu üzre bizler i’lâ-i kelimetu’llâha müheyâ ashâb-ı safâdanız. Zâhir ve zamîrimiz kelimetu’llâh envâr-ı kudsiyyesiyle dirahşân û nûr-efşândır. Şer’-i şerîf-i Ahmedî’ye îrâs edecek küdürâtı tathîr bize lâzım-ı akdem ve vazîfe-i mukaddesedir.

(Li-muharririhî)
Benim ol seyf-i sâkıb hem derûnum pür letâfetden
Su’âl eyle haber versin sana mecd ü şerâfetden
Benim nâmım Yemânî yâ ki samsâm-ı mühennedir
Husâm-unvândur(ur) bende bu izzetler kerâmetden
Nebîler el atarlar vakt-i hâcetde bana her dem
Benimdir tâc u zer dîhîm ü kişverler besâletden

* *Fârsî* “lafcı”.

Nice serkeşleri döndürmüşüm râh-ı dalaletden
Zamîrim zâhirim pürdür bütün nûr-ı hidâyetden
Benim azmimle serdârân ederler feth-i iklîmi
Eser var nâsiyemde yümn-i ikbâl u sa’âdetden

KALEM — Ey seyf-i Yemânî! Âdet-i me’lûfen üzre sevdâ-yı tahakküme düşerek izhâr-ı hamîyyet ediyorum zannıyla mugâlata ve ifhâm tarîkine sülûk etme! Benim sermâye-i ihtirâmım nutk u zebânım sen gibi besâlet ve celâdet iddi’âsında olan âhen-i salâbet-simâtı Dâvûd aleyhi’s-selâm yed-i mu’cizelerinde bulunan âhen gibi germ ü nerm etmiştir.

Benim evsâf u hâlâtım harekât u sekenâtım lutf u letâfet, ihsân u şefkatdır. Ve bi’l-hâssa istikâmetim zâhirimden zâhir u bâhirdir. Çünkü zâhir bâtının unvânıdır. “Unvânü’ş-şey’i mâ-yu’refu bihi’ş-şey’i” değil midir? Mâlik olduğum haslet-i ber-güzîdeyi tavsîf u ta’rîfe ne hâcet! Bedâhete karşı şakk-ı şefe, cünûn, sersâmâne bir vaz’iyyet-i nâ-makbûl olduğunu düşünseniz siz de bilirsiniz. Fakat biz zînet-i zâhire vâbeste ve satvet-i şükûha pâbeste dilşiken u hân mânsûz olamayız.

İstikâmetime kâsem ve yemîn ederim ki kayd-ı zînet ve bu ârâyîş-i zâhir akl-ı âkıbet-endîş için hiç bir meziyyet artırmaz. Ve encâm-ı kâr mazarratı görülür.

Ey seyf-i zîb ü zînet! Nevâ’îlikle âleme sît ü sadâsı münteşir edîb-i şehîr vezîr-i me’âlî-semîr Alî Şîr kasîde-i şehdîn-asîdelerinden şu beyti tahattur edemiyor musun?

Kayd-ı zînet maskat-ı fer-i şükûh-i hüsrevîst
Şîr-i zencîrî zi-şîr-i bîşe kem savletterest

Pâdişâhân-ı zî-kadr ü şevkete ârâyîş ü zînet sâ mân u hân mân ile mukayyed olmak fer-i şükûh-ı satvetlerin kesr edip heybet ü şevketlerine âkıbet zarar îrâs eder. Bu ise kâbil-i inkâr mevâddan değildir. Baksana ki zencîr ile mukayyed olan şîrin satvet ü heybeti âcâm u âkâmda ve mîşelerde nahcîr-efken şîr-i na’re-zen kadar olamaz. Ve bir de ey seyf-i kec-fehm! Fezâ’il-i seyfde Mütenebbî’den nakl olunan şîrin hakîkati şöyle olmak ihtimâlî de vardır. Mütenebbî hulefâ-yı Abbâsiyye hânedânı ma’iyyeti guzât-ı besâlet-sıfâtdan Seyfû’d-devle-i Hamedânî zamânı şu’arâsından ve bu zâtın medhini mutazammın çok kasâ’id neşr eden şâ’ir-i mâhirdir. Mütenebbî’nin medh-i âlînize münâsib söylediği şîr memdûhunun lakabına

muvâfakatla ve anın lakabından “seyf” lafzı cüz’ olmak münâsebetiyle sizi medh ma’rızında îrâd etmiş olsa gerekdir. Baksana ki memdûhu hakkında ne gibi medhde bulunuyor.

Halîlî mâlî lâ-erâ gayri şâ’iri
Fe-kem minhumu’d-da’vâ ve minni’l-kasâ’id
Fe-lâ ta’accuben inne’s-suyûfe kesîratun
Ve-lâkinne’s-Seyfe’d-devleti li-yevmin vâhid

Bu gibi cemîleler âdât-ı şu’arâca çok tesâdüf olunan şeylerdendir. Bu kelâm hiç bir vech ile mu’ârazaya delîl tafdîl ve tafaddulda senin müdde’ânı isbât edemez. Çünkü delîl-i ihtimâlidir. İlm-i âdâb u münâzaraya haberdâr olanlar bilirler.

Ey seyf makâma dikkat edip merâmı güzel ifade et mugâlata ve cerbeze tarîkini iltizâm etme ve sâfdilânı aldatma. Biz bu cemîlelerin en a’lâ ve daha tumturaklısını biliriz. Fakat vakâr-ı vicdânımıza münâsib değildir.

(Li-muharririhî)

Benim evsâfım ellerde demâdem istikâmetdir
Yazar ahvâlimi vâsıf kalem tefrîc-i kürbetdir
Şifâyım sîne-i mecrûha âlâm-ı garîbâna
Nigâhım atf u lutf tînetim her ân hamiyetdir
Verir bûy-ı muhabbet hoş ahibbâya sadâkatle
Alırlar neş’e benden sanki akvâlim bir âyetdir
Benim âmâlîm âlemde safâ-yı fikr ü zevk-i dil
Benim şânım demâdem ihtirâm u hüsn-i hidmetdir
Benim ahvâlime vâkıf debîrân-ı hikem-pîrâ
Bulurlar ihtirâmı çünkü pîşem feyz-i rahmetdir

SEYF — Ey lâf-zen! Pirâye-i ilm ü alem ü hükm ü hikem, tasarrufât-ı kakhârâne ile ser-i a’dâyı dü-nüm inâd u ısrârda bulunan ehl-i fesâd u tuğyânı sakar-makar eyleyen şüc’ânı cebândan cahîmi cinândan melekât-ı fâzile-i insâniyyeden olan şecâ’ati cebânetden, sadâkati hıyânetden tefrîk ve temyîz eyleyen kimdir? Ebû Temmâm’ın feth-i Amûriyye’de Abbâsî’den

Mu'tasım-ı halifeye tehni'et-nâme olarak söylemiş olduğu şu ebyâtı der-hâtır edemiyor musunuz?

Es-seyfu esdaku enbâ'in mine'l-kutubi
Fî-haddihi'l-haddi beyne'l-ciddi ve'l-lu'bi
Beyzu's-sahâ'ifi li-esvedî's-sahâ'ifi fî
Mutûnihunne cilâ'u'ş-şekki ve'r-raybi

Kılıç haber vermekde kitâblarda daha doğrudur. Çünkü kılıcın ağzında cidd iel hezl arasını fasl-ı temyîz eyleyen şey vardır. Kılıçların yüzü ak ve parlaktır. Kitâb gibi siyeh-rû değildir. Anların mücellâ ve musaffâ lem'a-pâş olan yüzlerinden şekk ü evhâm bi'l-küllîyye zâ'iddir. Hulâsa kulûbu tatmîn ve âsâyişi te'mîn eden şemşîr-i safâ-zamîr olduğunda şekk ü şübhe edilemez.

Ey kalem-i rehvar-kadem her ne kadar sen bana pîş-kadem olsan dahı önüm sıra giden hudemâmdan ma'dûdsun. Sen eger ehl-i istikâmet ve ashâb-ı nebâhatden olsa idin senin karşında hiç bir kimse nutka kâdir suhan-perdâz olmayacaktı. Senin etvâr-ı mâ'ilânen bizleri dahı şaşkın ve dilhûn etmişdir. Evet istikâmet kâmetinde var. Fakat iki dillisin. Lastikli lastikli sözler düzme koşma lakırdılar, hulâsa kuşu nallayan tavşanı çullayan sen değil misin? Bu gibi etvâr-ı nâ-hemvârdan ferâgat edersen seninle bir akd-i mu'âhâtda bulunuruz.

(Li-muharririhî)

Benim ol hancer-i bürrân bana hem-sâyeler kimdir
Benim ol seyf-i samsâm yek-dilim hem-pâyeler kimdir
Zamîrim zâhirim bir olmazım hergiz nifâk-endîş
Benimle lâf uran sâfdilân-ı pür-mâyeler kimdir
Verir âb-ı hayâtın zevk ü şevkin Hızr u İlyâs'a
Cüyûş u cevşenimden zevk alan ferzâneler kimdir
Gözüm âteş saçar ejder-sıfat hasmâne a'dâya
Gözüm görmez o dem sersâmlar dîvâneler kimdir

KALEM — Ey lâf-ı hüviyyetle hevâ vü hevesine tâbi’! Senin tasarrufât-ı kakhârânen benim ayn-ı işârâtıma ve hükm-i i’ mâlâtıma menût ve merbût değil midir? Ben sana hâdim değilim iddi’âsında bulunuyorsun. Sen benim taht-ı tasarrufumda bir hadem-i puşt-i ham olduğunu İbn Rûmî şu beytinde sarâhaten ifâde etmemişler midir?

İnne yahdumu’l-kalemu’s-seyfe’llezî haza’at
Lehu’r-rikâbi ve dânet havfuhu’l-ümemi
Fe’l-mevtu ve’l-mesvetu lâ şey’un yukâbiluhû
Lâ zâle yettebi’u mâ yecrâ bihi’l-kalemi
Bizâ kazâ’llâhu li’l-aklâmi muz berîet
İnne’s-suyûfe lehâ mezârun heffet hıdemi

Ya’nî mevte gelince: mevte hiç bir şey mukâbele edemez. Mevt ise kalemin cereyânına tâbi’dır. Aklâm kesildiğinden berî Te’âlâ ve tekaddes hazretleri cânibinden hükmün i’lân ve infâzına me’mûr edilmişdir. Süyûf etrâf-ı refikânesiyle sür’at-i kat’a mâlik olduktan berî aklâma hâdimdir. Ey seyf, mâdâm ki ben tahrîre muktedirim fasl-ı kazâ ve faysal-ı hükmde sen bana tâbi’ ve âmâlîme hâdimsin ve hizmetinde dahî ta’mîk-i nazar ve tedkîk-i fikr edersen nâ-ehl ellerde ve nâ-şâyeste yerlerde bulunuyorsun makâmını bilmiyorsun. Ehl nâ-ehl herkese bir zînet vermekte kusûr etmiyorsun.

(Li-muharririhî)

Ey seyf-i ser-hevâyî verme bana kederler
Keyf ü kemiyetimden revnak alır kamerler
Ayn-ı işâretimden kuvvet bulur müdâmî
Serdâr-ı ser-cüyûşân şâhân-ı mu’terberler
Ta’lîm-i hattı bende hattâtlar yazarlar
Yâkûtî sülâ ü nesh ü ta’lîk veş hüneler
Zerrîn rakamlarımla ser-sûreler mutallâ
Cüz’-i sahâ’if içre pür kâr nakş-ı zerler
Tefsîr veyâ ahâdîs kıssa veyâ havâdis
Benden olur nümâyân her günde bin haberler

SEYF — Ey kalem-i pîrezen-âsâ, ekzeb kelâmı a’zeb, semâvât u zemînden nücûm u kevâkıbden bahs ederek eb’adı akreb göstermek azv u iftirâlar bilir bilmez Arabîyi Fârsîye Fârsîyi Türkçeye mezc ü halt ederek kitâbet iddi’âsında bulunmak şânındır. Su’âl etseler şu yazdığım kelime hangi lugâtin münderecâtındandır ve hangi fennin ıstılâhâtıdır ve şu yazdığım kelâmın esâs ve muhteviyyâtı ve me’âli nedir acebâ? Ne diyebilirsiniz?

Bizim bildiğimiz vâsıta-i muhassenâtı olduğun debîr-i hâme-tırâz ve kâtib-i ser-levha-i râz hirefinden ve her ilmden hazz-ı vâfirle esâlîb-i kelâma vâkıf olmak gerekdir. Tâ ki anın yazdığımdan istifâde oluna. Ulemâ-yı kirâm tavsîf-i kitâbetde kâtib ulûm-ı şer’iyye ve edebiyeye, me’ân, bedî’a, şi’r ü kavâfiye siyer ü sevâci’a, hususen ilm-i târîhe ve mülûk-i sâlifenin ahvâl u evzâ’ına ve etvârına haberdâr bir âlim ü fâzıl olmaları lâzımdır dediler. Çünkü bu evsâfi hâ’iz debîr-i müşğîn-rakam, vezîr-i Âsaf-nazîr, Buzurcmihr-tedbîr bir edîb-i fetânet-hatîr olsa gerekdir. Yoksa “hâtıb-ı leyl” âsâ ya’nî karanlık gecede odun toplayanlar gibi yılana çalı, kurbağaya kabuk diye el uzatanlar değildir.

Ey kalem! Manzûr-ı âlîniz olmadı mı? İmâm-ı Sekkâkî Miftâh’ında ulûmun mezâyâsına haberdâr olmayan müfessirînin tefsîri hakkında şu beyti yazıyor:

İlmun terâ iyâdî seven fe-cuz’un hûtihi’ d-dubûr ve cuz’un hûtihi’s-sabâ

Ya’nî gâretgerler eline düşen ilm gibi bir tarafını debûr rûzgârı sarsıyor ve bir cânibine sabâ yeli çarpıyor.

Şeyh Sa’dî hazretlerinin şu kelâm-ı hakîmânesi hakkâ ki zerrîn rakamlarla yazılmağa sezâdır:

Nedehed hûşmend-i rûşen-rây

Be-furûmâye kârhâ-yı hatîr

Bûriyâ-bâf egerçi bâfendest

Ne-borendeş be-kârgâh-ı harîr

Ya’nî âkil-i rûşen-rây furûmâyeleri kâr-ı hatîr ve emr-i mühimde bulundurmaz. Hasır dokuyanlara her ne kadar dokuyucu denilse de harîr kârgâhında kumaş fabrikasında iş göremez zerbeft ü dîbâ dokuyamaz. Ebû Alâ’-i Ma’arrî’nin şu kelâmı dahı bizim makâlâtımıza şâhid ve kelâmımızı mü’eyyiddir:

Lâ tatlıne bi-âletin leke rutbeten
Kalemu’l-edîbi bi-gayri ceddin magzelin
Semeku’s-semâ kâne’s-semâ’u kilâhumâ
Hâzâ lehû rimhun ve hâzâ a’zelin

Ey refik-i muhterem kalem! Sen de sâlifü’z-zikr evsâf-ı mahmûdeyi hâ’iz isen hiç söz yok seninle samîmî bir muhâlasat dâ’imî bir uhuvvetde zevk u safâ ile yaşarız.

(Li-muharririhî)

Kemâl ehli olur mu âkîbet ser pîş ü dil mağmûm
Kemâlâtın eden ızhâr olmaz hicr ile mahrûm
Gönül hikmetle meşhûn olsa eyler sâhibin pür râz
Ana hemvâre hâdimdir eger zâlim eger mazlûm
Kelâmın dürr ü elmâs olsa kadrin artar ey âkil
Kemâlin nûr-ı aklın hüsn-i fikrinden olur ma’lûm
Zülâl âsâ safâ-yı hâmeden ezvâk alır diller
Rahîk âsâ verir lezzet odur mevsûm ?
Yazar bilmez ma’ânîsin bedî’in etmemiş tahsîl
Kitâbet noktasında reşha-i aklâmıdır zakkûm

KALEM — Ey seyf unvânın hiddet ü sevret iken hilm u vakâr tarîkin iltizâm etmek fitratın tînetin muktezâsı hilâfında hareket etmektir. Mümâşât u mümârât âleminde bulunmak senin hâlin ve şânın değildir. Bizim hâlimize delâlet eden huçec u beyyinâtı ve delâ’il u âyâtı gasb etmektir. Bu da ilm-i münâzarada bir bahs-i müstakildir. Bu gibi mu’allile gâsıb ta’bîr olunur. Ehlinin ma’lûmudur. Çünkü biz ilm u akl ile ma’rûfuz siz ise gazab u cehl ile mevsûfsunuz. Kur’ân-ı bâhiru’l-burhân (velâ telkû bi-eydikum ile’t-tehlûke) buyurmuş iken çok vâkı’ olur ki sevdâ-yı hâme düşerek kendini ve sana tâbî’ olanları varta-i helâke ilkâ edersen bu da bir eser-i cünûnî ve kibr ü kîn alâ’imi değil de nedir? El-minnetu lillâhi te’âlâ Allâhu azîmu’ş-şân bizleri Kur’ân-ı sâtı’u’l-burhânında (nûn ve’l-kalemi vemâ yesturûn) (alleme’l-insâne mâ-lem ya’lem) nazm-ı celîl-i mukaddesiyle senâ vü muksemun bih eylemiştir. Kadren ve menziletten ecell ü erfa’ olan ilm-i azîz-i mâ-bihî’l-iftihâr olmağa ahrâ

ve elyak olduğunda şek ve şübhe yokdur. Ekâbir-i ehl-i urefâdan olan Ebi'l-feth el-Büstî'nin şu kelâmı da bu mazmûnu bildirir:

İza'ftahara'l-ebtâlu yevmen bi-seyfihim
Ve aduvvuhû mimmâ yeksibu'l-mecdi ve'l-keremi
Kefâ kalemu'l-kitâbi kadren ve rif'aten
Medde'd-dehru inna'llâhe akseme bi'l-kalemi

Hulâsa benim senin mûmâşât u müdârâtına hîç ihtiyâcım yokdur.

(Li-muharririhî)

Benim medhimde kâfidir kelâmu'llâh Kur'ânım
Anadır i'timâdım ân be-ân her lahza îmânım
Ulüvv-i şânıma besdir bu evsâf ile mümtâzım
Ki ben ilm ile mevsûfum kelâmu'llâh burhânım
Benim âzâde halkın medh ü kadh-i hayr u şerrinden
Benim bir abd-i kemter kemterîn-i mülk-i Yezdânım
Güşâde-hâtırım gam bilmezem şâdâne-ahvâlim
Demâdem feyzim artar dembedem ikân u iz'ânım
Taşırım hiddetimden çün kalem tuğyânîdir derler
Siyâset sîretinde fikrim artar elde mîzânım

SEYF — Ey kalem-i şikeste-rakam! Te'âlâ ve tekaddesin Furkân-ı azîzinde eger sen muksemin bih olup medh ü senâ edilmiş isen: “ve enzelne'l-hadîde fihi be'sun şedîdun ve menâfi'u li'n-nâs” nazm-ı mukaddesi muktezâsıyla bizleri de be's-i şiddetle zikr etmişlerdir. İhtiyâc, hayr, menfa'at nazarında şu medh-i celîl-i Samedânî bize kâfi değil midir? Ve bir de:

“ve a'iddû lehum me'steta'tum min kuvvetin min ribâtî'l-hayli turhebûne bihî aduvva'llâhi ve aduvvekum” nazm-ı celîlinin delâlet ettiği ma'nâda hisse-i bülend ve hazz-ı vâfir vardır ve isnâd-ı sahîh ile rivâyet olunan “el-cennetu tahte zılâli's-süyûf” hadîs-i şerîfi mazmûn-ı latîfi ile ser-bülend olmuşuz. Bizler a'dâ karşısında hâzır ve âmâde mühim bir kuvvet ve satvete mâlikiz. Biz Rabbimizin emrine mutî' ve hükmünü infâza uryân baş açıp

cân vermekde kusûr etmeyiz. Bize cân-feşânlık size zebân-dırâzlık ezel taksîmi midir? Siz ashâb-ı telvînden bir nokta dürlü dürlü telbîsâta ve envâ’-ı tesvîlâta rehber olup el-iyâzu bi’llâhi te’âlâ kıyâm-ı fitneye ve sefk-i dimâ’a sebebiyyet verip bizleri dahı şerr-i şûrunuza âlet ettiğiniz çokdur.

Ey kalem! Her ne kadar bizlerin medhine müte’allik bu nazm-ı mukaddeslerde sarâhat yoksa da sarâhate hiç hâcet yokdur. Çünkü bizim fikrimizde selâmet ve tab’ımızda letâfet ve ilm ü irfânımız ağleb olmağla bize işâret kâfidir (el-ârifu yekfilhi’l-işâre)

(Li-muharririhî)

Selâmet tab’a mâlik cevheriz biz kadrimiz âlî
Safâmız şems-i tâbân sînemiz efkârdan hâlî
Rızâ bâbında tahkîr-i hayât etmekdeyiz her dem
Bize lâzım değil dünyânın evlâdı vü emvâli
Ne germâ huftegânîyiz ne sermâdan haberdârız
Bize te’sîr eder mi ta’ne-zenler kîl u yâ kâlî
Biz ol ma’sûm u ehl-i iffetiz her dem gılâf içre
Biz ol rûhuz ki tende hiç görünmez fikr-i âmâlî
Tehallûf bizde yok hergiz Hudâ’nın hükmüne râzî
Hilâf evsâfdan hâlî gönül ahvâlimiz âlî

KALEM — Muktezâ-yı tab’-ı anîfiniz hilâfına hareket edip safâ-şî’ârâne bir makâlede bulunuyorsunuz. Ma’a-hâzâ sizlere dâ’imâ hâtır-şikenâne bir vaz’iyyet ve gazûbâne bir hareket âdet olduğunu tefhîm etmişdik. Bu da ahvâl-i kirâma ve evsâf-ı zevi’l-ihtirâma münâsib bir hâl olmadığı gibi server-i kâ’inât aleyhi ekmeli’t-tahiyât efendimiz dînden su’âl olunduklarında “lâ tağzeb” lafz-ı şerîfiyle cevâb verdiler. Ya’nî dîn, hilm u vakârını muhâfaza edip gazab-nâk olmamaktır. Bizim hâlâtımız, harekât u sekenâtımız vakâr, sekînet, tevâzu’, meskenet olduğunu ibtidâ’en ikâme ettiğimiz huccet sadedinde serd ü beyân etmişdik ve bizlerin gâlib ahvâli ve ağleb evsâfi ilm-i fazîlet-şî’âr u menkabet-disâr feyz-i sa’âdet-âsâr olduğunu dahı bildirmişdik. Ma’a-mâ-fih hangi bir âkil beynimizde cereyân eden şu münâzarâtdan ta’mîk-i fikr ve tedkîk-i nazar edecek olsa “hâzâ azbun furâtun sâ’igun şarâbuhû ve hâzâ milhun ucâcun” “hel yestevi’llezîne ya’lemûne ve’llezîne lâ-ya’lemûn” “ve mâ yestevi’l-a’mâ ve’l-basîr ve le’z-zulumâti ve’n-nûr ve le’z-zillu ve le’l-harûr” nazm-ı

mukadesleriyle beynimizi tefrîk, temyîz edeceği âşikârdır. Ey seyf sizi hucec-i sâtî’a ve beyyinât-ı kâtî’a ile tarîk-i irşâda kerrât ile delâlet etdimse de sizde eser-i intibâh göremedim. Binâ’en alâ-zâlik beynimizde sâlifü’z-zikr cereyân eden şu mübâhesât u münâzarâtda her iki taraftan ikâme olunan hucec ü berâhînin tahkîk ve tedkîkine haberdâr ve hakk hakîkate vâkıf faslu’l-hitâb edecek hükm-i âkil ve hâkim-i âdil ve her husûsda mürâca’ata elyak akl-ı pür-hikemi hakem ittihâz ederek beynimizde kâzî ve hükmüne râzî olmamızı münâsib gördüm. Siz de şu hükme râzî iseniz bir vaz’-ı imzâda bulununuz. Tâ ki ilerüde hakk u hakîkatin ziyâ’ına sebebiyyet verecek cereyân-ı tabî’ate mecâl kalmasın,

Didiklerinde, Seyf dahı bu hükme râzî olup sem’an ve tâ’aten diyerek vaz’-ı imzâda bulundular.

(Li-muharririhî)

Akldır her husûsun rehberi sermâye-i rif’at
Akldır her husûsa bahş eden ahvâl-i pür-miknet
Akldır nâr-ı nûru fark eden pür-feyz-i idrâkât
Akldır âleme bahş eyleyen etvâr-ı pür-zînet
Akldır şems-i tâbân pâyese kadri füzûn berter
Ziyâsı pertevinden aks alur ecrâm-ı bî-kudret
Akldır bâ’is-i rif’at akldır bâdî-i izzet
Akldır feyz-i pür-hikmet akldır nûr-ı pür-fikret
Akldır nûr-ı lâhûtî mukaddes-menzilet, rütbet
Anın isrine tâbi’ ol anın re’yindedir hikmet

AKL — *Akl teşmîr-i sâk-ı ihtimâm ile kıyâm edip hûşmendâne savt-ı bülendâne ile: “eleyşa’llâhu bi-ahkemi’l-hâkimîn” “rabbena’ftah beynenâ ve beyne kavminâ bi’l-hakki ve ente hayru’l-fâtihîn” “rabbi’hkum bi’l-hakki ve rabbuna’r-rahmânu’l-muste’ânu alâ-mâ tesîfûn” kelâm-ı kudsiyyet-misâlini der-miyân ederek nağme-perdâz-ı hall-i da’vâ ve terâne-zen-i fasl-ı kazâ olup dediler:*

Ey seyfi safâ-sirişt ve ey kalem-i bahâ-bihişt! Sizlerden her birerleriniz için bir mevzi’-i mahsûs ve makâm-ı mu’ayyen-i mahfûz vardır. Ey seyf! Senin evsâf-ı gâliben olan satvet ve celâdeti kabl ez-teşekkül-i hükûmet ü devlet evvel emrde ızhâr u hüner ü besâletini

ibrâz edip esbâb-ı mühimmâtını tekmîl ve sana mu’âriz kalan a’dâ ve husemânı tenkîl senin vazîfe-i mukaddesen ve vazîfe-i mu’ayyenendir. Çünkü bu husûsun serrâ’ vü zarrâsına mâlik sensin. Sâniyen sana müte’allik olan izz u savlete ve hüküm-i hükûmete vehn ü za’f âriz oldukda yine kemâ fi’s-sâbık şecâ’at ü miknetini, vakâr u haysiyetini hıfz edip cebr-i mâfât ederek cidd ü cehd ile gayret ü himmet vazîfe-i mukaddesendir.

Ey kalem! Şu iki zamân-ı sa’âdet-nişân ve makâm-ı mu’tenâ bih miyânında ya’nî izz ü savlet ve vehn ü za’fiyyet arasında senin gâyet menî’ ve şerîf bir makâm-ı mu’azzez ve haysiyyet-i müfehhamın vardır ki kâbil-i tavsîf değildir. Sen dahı ağleb-i ahvâlin ve eşher-i evsâfın olan hâlât-ı mahmûdeyi güzel mülâhaza ve muhâfaza ederek makâmını ve vazîfeni sû’-i isti’mâl ile pâymâl etdirmekden hazer etmek elzemdir. Fakat elbette vü elbette menâfi’-i umûmiyye ve semerât-ı külliyye nokta-i nazarından senin seyyid-i ekrem ve mutâ’-ı efham olduğunda şek yokdur. Âli-tebâr seyfi bihişt-sirişt dahı bunu inkâr etmez. Çünkü insân ne kadar mu’ammerinden olsa bile mektûbâta ve muharrerâta nazar etmedikce hâtırında bir şey kalmaz ve şu hâlde o senin hâmî-i şâhânen ve sen anın esbâb-ı refâhını te’mîn ü tekmilde ve umûr-ı husûsunu teysîr ü teshilde vâsita-i yegânesisin. Öyle ise sizler yekdîgerinize lâzım-ı gayr-i mufârik ve yâr-ı gâr-ı muvâfiksınız. Ben beyninizde hakem olmağla şu vech ile bu muhâkemede size kâzî ve şu hükmdede siz de bana râzî misiniz?

dediklerinde, evet râzîyiz dediler ve yekdîgeriyle muhâlasatda ve mu’ânakada bulunup her birerleri vazîfesi cihetine munsarıf ve miyânede bulunan bürûdet-i kâmile ref’ olmağla adâvet, vedâd-ı muhabbete tahavvül edip dilşâd u mesrûr oldular. Ve bi’l-âhire ulü’n-nühâ ve erbâb-ı basîret dahı aklın şu hüküm-i hakîmânesini kabûl ederek ızhâr-ı şâdmânîde bulunup dediler:

“es-seyfu ve’l-kalemu hâkimâni fi-cemî’i’l-eşyâ ve lev le’s-seyfe ve’l-kaleme lemmâ kâmeti’d-dunyâ”

Binâ’en aleyh kalem kat’-ı umûr ve mesâlihde mü’essir bir sâhib-kadr ve zî-nüfûz olmağla bi-tarîki’t-teşbîh ana seyfi-kâtı’ nazarıyla bakıp her ikisine “akta’ân” ta’bîr etdiler ve bir nâm ile yâd olundular.

(Li-muharririhî)

Kalemdir seyf ile hem-dem bir ân fâriğ değil andan

Unutmaz birbirin bir dem refik ü yârdır cândan

Kalem kat’-ı umûr u maslahatda seyf ile hem-nâm
Ana sor sen haber versin bütün ahvâl-i ezmândan
Ne lezzet var kalemsiz seyfde yâ seyfsiz anda
Mü’essirlerdir hükmü zâ’il olmaz tab’-i insândan
Mezâyâsıyla bunlar yâd olurlar bezm-i irfânda
Ne denlü vasf olursa vasfi hâric hadd-i imkândan
Eger dünyâ ve ger ukbâ olur tahsîl bunlarla
Tamâm et huccet ü burhâmı ol sen ehl-i iz’ândan

Kaynaklar

- Büyükdiñç, Nesibe Feyza, *Osmanlı Medreselerinde Bir Öğretim Metodu Olarak Münâzara ve Ahmed Cevdet Paşa’nın Âdâb-ı Sedâd Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.
- Durmuş, İsmail, “Münâzara, Arap Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 577-578.
- Köksal, M. Fatih, “Münâzara, Türk Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 580-581.
- Kürkçüoğlu, Kemâl Edib, *Fuzûlî, Rind ü Zâhid*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956.
- Mehmed Bahâeddin, *Seyf Kalem*, Sadâ-yı Millet Matbaası, Amasya 1339.
- Orpilyan, Serkiz, Seyyid Abdulzâde Mehmed Tâhir, *Mahzenü’l-Ulûm*, İstanbul 1308.
- Özkan, F. Hakan, *Şa’banzade Mehmed Muhteşem ve Münâzara-i Tiğ ü Kalem’i*, Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 1997.
- Özyılmaz, Ömer, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Tanyıldız, Ahmet, *Firdevsî-i Tavîl Münâzara-i Seyf ü Kalem*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Münâzara”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.